

demos

Jaargang 39
Maart 2023

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

3

nidi

inhoud

- 1 **Meergeneratiewonen onder alleenstaande moeders in Europa**
- 4 Helft bevolking EU ouder dan 44,4 jaar
- 5 **Seksuele en genderdiversiteit**
- 8 **Huwelijken gesloten na 1990 worden weer wat stabiel**

Foto: RoelWijnants / Flickr

Meergeneratiewonen onder alleenstaande moeders in Europa

BRAM HOGENDOORN

Doordat steeds meer vrouwen met kinderen scheiden, groeit het aantal alleenstaande moeders. Een deel van hen heeft moeite om werk en zorgtaken te combineren. Inwonen bij de eigen ouders oftewel meergeneratiewonen biedt daarvoor mogelijk een uitkomst. Maar in welke mate gebeurt dit eigenlijk? En in hoeverre varieert dit tussen landen en met de tijd?

Van alle Nederlandse vrouwen met kinderen woont ongeveer 13 procent zonder partner. Nederland zit daarmee iets onder het Europese gemiddelde (zie figuur 1). Wel is het aandeel alleenstaande moeders in de afgelopen twee decennia met ongeveer de helft toegenomen. De voornaamste oorzaak hiervan is dat ouders vandaag de dag vaker uit elkaar gaan en kinderen na een scheiding meestal bij hun moeder verblijven. Er vinden weliswaar ook trends plaats in tegengestelde richting, zoals een toename van het co-ouderschap, minder verweduwing en een afname van geboortes bij vrouwen zonder vaste partner (waaronder een kleine groep tienermoeders), maar die trends zijn van beperkte invloed. In dit artikel kijken we naar de groeiende groep alleenstaande moeders, bestaande uit vrouwen in de leeftijdsgroep 21 tot en met 64 jaar met thuiswonende kinderen en zonder samenwonende partner.

Ook wanneer de ex-partner nog in beeld is, zijn alleenstaande moeders veelal de hoofdverantwoordelijke voor de zorg voor de kinderen, het doen van huishoudelijke taken en het vergaren van voldoende inkomen. Het combineren van deze taken is niet eenvoudig en kan tot verschillende soorten problemen leiden, onder meer op

moeders in Zuid-, Centraal- en met name Oost-Europa eerder bij hun ouders zullen inwonen. Met andere woorden, er vallen geografische verschillen te verwachten in de mate van meergeneratiewonen door alleenstaande moeders. Om dit te onderzoeken is gebruik gemaakt van een aantal grootschalige gegevensbestanden met informatie over huishoudens in 28 Europese landen (zie kader).

Verschillen in meergeneratiewonen

Figuur 2 toont het percentage alleenstaande moeders dat bij de eigen ouders inwoont. De figuur toont grote verschillen tussen landen. Meergeneratiewonen komt zeer weinig voor onder alleenstaande moeders in Nederland en Denemarken (minder dan 1%). Nederland lijkt in die zin op de Scandinavische landen, waar meergeneratiewonen zeldzaam is. In de overige West-Europese landen komt meergeneratiewonen iets meer voor, hoewel het ongebruikelijk blijft. Alleen in IJsland (6%), Oostenrijk (7%) en Ierland (11%) zijn wat hogere percentages te zien. Dat is in lijn met eerder onderzoek, wat heeft laten zien dat familiebanden in die landen belangrijker zijn dan in de andere landen van Noord- en West-Europa.

Wanneer we de aandacht naar Zuid-Europa verschuiven, verschijnt er een ander beeld. In Italië (14%), Griekenland (18%), Spanje (20%) en met name Portugal (22%) woont een aanzienlijk groter deel van de alleenstaande moeders bij de eigen ouders in. Dat geldt ook voor alleenstaande moeders in Centraal-Europa en de Baltische landen. Tsjechië (13%) en Letland (15%) laten daar wat lagere percentages zien, waarbij dient te worden opgemerkt dat Tsjechië cultureel gezien meer gemeen heeft met Duitsland en dat Letland een ruimhartig sociaal beleid voor alleenstaande moeders voert. In de overige Centraal-Europese en Baltische landen woont meer dan een op de vijf alleenstaande moeders bij de eigen ouders in.

Meergeneratiewonen is het wijdst verbreid in Oost-Europa. In Kroatië en Bulgarije gaat het om ongeveer 30 procent, in Roemenië om ongeveer 40 procent en in Wit-Rusland woont meer dan de helft van alle alleenstaande moeders bij haar eigen ouders in. Dat zijn zeer hoge percentages, die waarschijnlijk samenhangen met de zeer beperkte toegang tot huisvesting. In Roemenië bijvoorbeeld is slechts 4 procent van alle woningen een huurwoning of een koopwoning met een hypotheekschuld; woningen worden ofwel doorgegeven binnen de familie ofwel vereisen grote sommen spaargeld. Naast ontoegankelijke huisvesting, zijn een ontoereikend sociaal beleid en de relatief lage welvaart in Oost-Europa mogelijke factoren waardoor relatief veel familieleden een woning met elkaar delen.

Historische trends in meergeneratiewonen

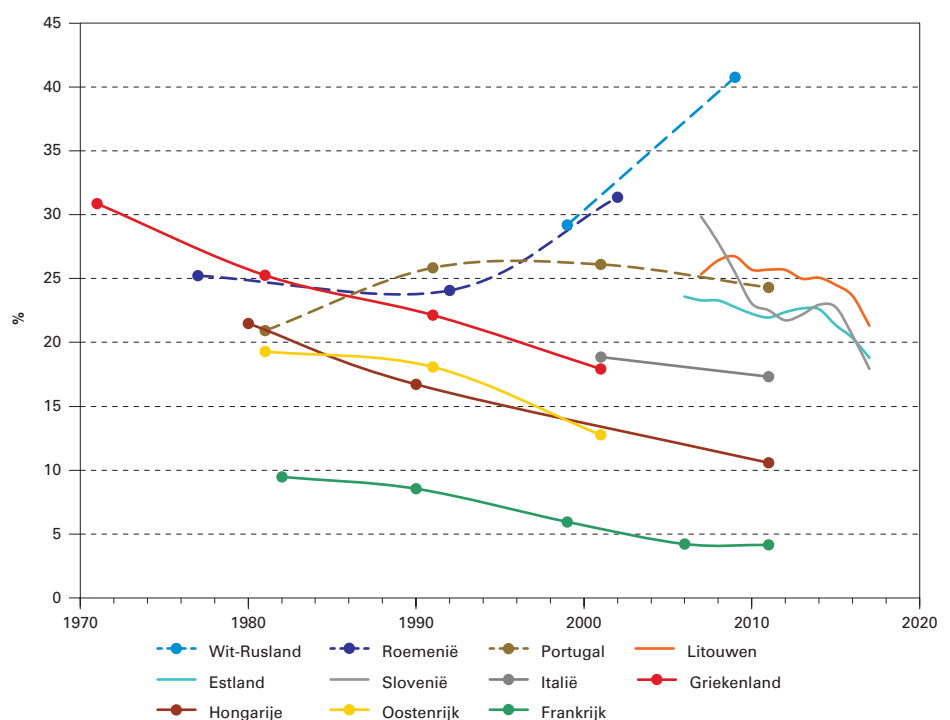
In het bovenstaande werd de situatie van de afgelopen twintig jaar geschetst. Gedurende de decennia daarvoor is echter veel veranderd op institutioneel en cultureel vlak. In de meeste delen van Europa is de welvaart toegenomen, zijn paren ouder en economisch verder gevord-

Voor de landenvergelijking is gebruik gemaakt van gegevens uit de European Social Survey (ESS 2002-2019), de Generations and Gender Survey (GGG 2002-2017) en de European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC 2004-2019). Voor de historische vergelijking is gebruik gemaakt van de EU-SILC alsmede van volkstellingen uit de Integrated Public Use Microdata Series International (IPUMS-I 1971-2011). Er zijn alleen steekproeven van personen gebruikt, tenzij er gewichten beschikbaar waren om te corrigeren voor designeffecten bij steekproeven van huishoudens. De analyses zijn gecorrigeerd voor gegevensbroneffecten en de variërende beschikbaarheid van geobserveerde jaren. Meer informatie over de ESS (<https://www.europeansocialsurvey.org/>), GGS (<https://www.ggp-i.org/>), EU-SILC (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-union-statistics-on-income-and-living-conditions>) en IPUMS-I (<https://international.ipums.org/international/>) kan online worden gevonden.

derd wanneer zij kinderen krijgen, is het eenvoudiger geworden voor alleenstaande moeders om zelf een inkomen te verdienen, is er een toenemende waardering voor autonomie en privacy en zijn familieverplichtingen van aard veranderd. Kortom, er hebben een hoop veranderingen plaatsgevonden die ervoor gezorgd kunnen hebben dat meergeneratiewonen vandaag de dag minder gebruikelijk is dan vroeger. Om dat te onderzoeken is voor de landen met beschikbare gegevens een historische analyse uitgevoerd van de ontwikkelingen in de afgelopen vijftig jaar. De brongegevens zijn anders dan in de voorgaande analyse, waardoor de cijfers iets kunnen afwijken (zie kader).

Figuur 3 toont de mate waarin alleenstaande moeders bij de eigen ouders inwonen van 1971 tot 2017. Hoewel de trends verschillen tussen landen, wordt duidelijk dat meergeneratiewonen in de meeste landen sterk is afgenomen. De gegevens van Griekenland laten dit goed zien. Waar in 1971 nog 31 procent van de alleenstaande moeders in Griekenland in een meergeneratiehuishouden woonde, was dit in 2011 afgenomen tot

Figuur 3. Trends in meergeneratiewonen onder alleenstaande moeders, 1971-2017

Noot: Alleenstaande moeders zijn gedefinieerd als vrouwen van 21 t/m 64 jaar met tenminste één thuiswonend kind onder de 21 jaar en zonder samenwonende partner, ongeacht burgerlijke staat. Er is sprake van meergeneratiewonen als er tevens een grootouder in het huishouden woont.

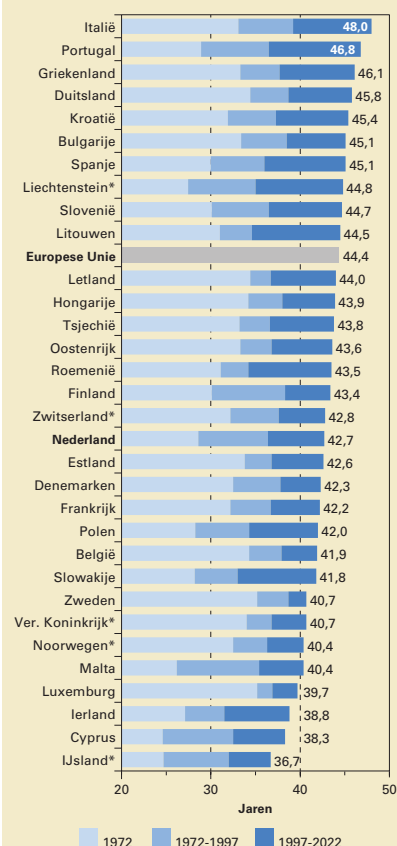
Bron: EU-SILC 2006-2017, IPUMS-I 1971-2011 (zie kader).

HELFT BEVOLKING EU OUDER DAN 44,4 JAAR

In 2022 was de mediane leeftijd van de bevolking van de Europese Unie 44,4 jaar, oftewel de ene helft van de EU-bevolking was ouder dan 44,4 jaar, terwijl de andere helft jonger was. Er zit bijna tien jaar verschil tussen de mediane leeftijd in het 'oudste' en het 'jongste' EU-land: 48,0 jaar in Italië en 38,3 jaar in Cyprus. Vijftig jaar geleden had Cyprus ook al de laagste mediane leeftijd met toen 24,6 jaar; Luxemburg en Zweden hadden toen de hoogste mediane leeftijd met 35,2 jaar.

De mediane leeftijd is in de afgelopen vijftig jaar het meest toegenomen in Portugal van 28,9 jaar toen met bijna 18 jaar tot 46,8 jaar nu en het minst in Luxemburg van 35,2 jaar toen met 4,5 jaar tot 39,7 jaar nu. Nederland hoorde vijftig jaar geleden bij de jongere landen met een mediane leeftijd van 28,6 jaar. Ook in 2022 zat Nederland nog onder het EU-gemiddelde met een mediane leeftijd van 42,7 jaar, maar met een toename van 14,1 jaar hoort Nederland wel bij de landen met een bovengemiddelde stijging. België hoorde vijftig jaar geleden juist bij de oudere landen (met 34,3 jaar), kende een relatief geringe toename (7,6 jaar) en is nu juist een van de jongere landen.

Verandering van de mediane leeftijd per land tussen 1972, 1997 en 2022

* Niet-EU-landen.
Bron: Eurostat/VN/ONS.

18 procent. Ook in Estland, Frankrijk, Hongarije, Italië, Litouwen, Oostenrijk en Slovenië is een duidelijke afname te zien. In sommige landen is het meergeneratiewonen zelfs meer dan gehalveerd. Deze landen worden gekenmerkt door een relatief gunstige economische ontwikkeling en een verzwakking van de norm tot intergenerationale zorg.

In een aantal landen is die trend minder duidelijk zichtbaar. Zo is meergeneratiewonen in Portugal tussen 1981 en 1991 toegenomen, om in de decennia daarna weer iets af te nemen. Deze trend wordt mogelijk verklaard doordat alleenstaande moeders al vroeg meer zijn gaan werken, maar de Portugese overheid pas na de jaren '90 de openbare kinderopvang heeft uitgebreid. In Roemenië en Wit-Rusland is zelfs een sterke toename in meergeneratiewonen te zien. Dit wordt vaak toegeschreven aan de val van het communisme: een reeds laag welvaartsniveau en grootschalige woningnood als gevolg van de transitie van volkshuisvesting naar een woningmarkt zouden hebben bijgedragen aan de noodzaak tot meergeneratiewonen. Het zou interessant zijn om de ontwikkelingen in deze landen van de afgelopen tien jaar te bezien, maar daarvan zijn op dit moment nog geen gegevens beschikbaar.

Meergeneratiewonen onder andere groepen vrouwen

Zijn de beschreven trends en verschillen ten aanzien van meergeneratiewonen onder alleenstaande moeders nu heel specifiek voor deze groep of zijn vergelijkbare ontwikkelingen te zien bij andere groepen? Om dat te onderzoeken is ook gekeken naar meergeneratiewonen onder moeders die wel met een partner samenwonen en onder alleenstaande vrouwen zonder kinderen.

De vergelijking tussen alleenstaande moeders, moeders met een partner en alleenstaande vrouwen zonder kinderen laat een aantal overeenkomsten zien. Zo zien we in alle groepen dat meergeneratiewonen het minst voorkomt in Noord- en West-Europa en het meest in Oost-Europa. Tevens is meergeneratiewonen onder moeders met en zonder partner recentelijk afgenomen. Niettemin komt er een aantal verschillen naar voren. Meergeneratiewonen komt veel meer voor onder alleenstaande moeders en alleenstaande vrouwen zonder kinderen dan onder moeders met een partner, waarschijnlijk doordat alleenstaanden hier meer financiële noodzaak toe hebben. Daarnaast is meergeneratiewonen historisch gezien wel afgenomen onder alleenstaande moeders en moeders met een partner, maar stabiel gebleven onder alleenstaande vrouwen zonder kinderen. Daarbij speelt een rol dat vrouwen vandaag de dag langer bij hun ouders blijven wonen vanwege een langere onderwijsloopbaan en pas op latere leeftijd uit huis gaan en eventueel een gezin stichten. Toch verklaart leeftijd deze verschillen slechts gedeeltelijk. Mogelijk heeft de afname in meergeneratiewonen onder vrouwen met kinderen ermee te maken dat ouderschap vandaag de dag meer een vrijwillige keuze is die pas wordt gemaakt wanneer men

financiële zekerheid heeft, waardoor een latere terugkeer naar het ouderlijk huis minder vaak nodig is.

Conclusie

Het hier gepresenteerde onderzoek toont een grote verscheidenheid in meergeneratiewonen. Enerzijds komt naar voren dat meergeneratiewonen het meest voorkomt onder vrouwen die zich in een kwetsbare situatie bevinden, zoals alleenstaande moeders. Anderzijds zien we geografische en historische variatie. Waar meergeneratiewonen een zeldzaamheid is voor alleenstaande moeders in Nederland en Scandinavië en weinig voorkomt in de rest van West-Europa, is het niet ongebruikelijk in Zuid-Europa, Centraal-Europa en de Baltische landen en is het wijdverbreid in Oost-Europa. Wel is meergeneratiewonen in de meeste landen afgenomen. Deze bevindingen zijn in lijn met institutionele en culturele verschillen tussen landen: meergeneratiewonen komt meer voor in landen met zwakkere instituties en sterkere intergenerationale verplichtingen.

Deze bevindingen suggereren dat familiebanden een grote rol spelen in landen waar geen ander vangnet aanwezig is. Dat wil niet zeggen dat familieleden in Noord- en West-Europa elkaar niet steunen, maar dat die steun eerder uit tijdelijke hulp en geldoverdrachten bestaat; eenmaal uitgevlogen keert de Nederlandse volwassene zelden naar het ouderlijk nest terug en ook andersom zijn Nederlandse ouders minder geneigd om een volwassen dochter (of zoon) met kleinkinderen in huis te nemen. Opvallend is dat de geografische verschillen in meergeneratiewonen in de afgelopen vijftig jaar niet zijn afgenomen. In dat opzicht zijn er dus geen tekenen dat de Europese landen naar elkaar toe groeien.

Bram Hogendoorn, NIDI-KNAW/Rijksuniversiteit Groningen, e-mail: hogendoorn@nidi.nl

LITERATUUR:

- Albertini, M. en M. Kohli (2013), The generational contract in the family: An analysis of transfer regimes in Europe. *European Sociological Review*, 29 (4), pp. 828-840.
- Härkönen, J. (2017), Diverging destinies in international perspective: Education, single motherhood, and child poverty. LIS Working Paper 713, Luxembourg: Luxembourg Income Study.
- Hogendoorn, B. en J. Härkönen (2023), Single motherhood and multigenerational coresidence in Europe. *Population and Development Review*.
- Perelli-Harris, B., M. Kreyenfeld, W. Sigle-Rushton, R. Keizer, T. Lappegård, A. Jasilionienė, C. Berghammer en P. Di Giulio (2012), Changes in union status during the transition to parenthood in eleven European countries, 1970s to early 2000s. *Population Studies*, 66 (2), pp. 167-182.
- Reher, D.S. (2021), The aftermath of the demographic transition in the developed world: Interpreting enduring disparities in reproductive behavior. *Population and Development Review*, 47 (2), pp. 475-503.